

УДК 349.6:341.24:342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.50>

МІЖНАРОДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СЕРВІСИ У СФЕРІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Удовенко Р.П.,

*аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

Удовенко Р.П. Міжнародні інформаційні сервіси у сфері правового забезпечення екологічних прав людини в умовах сталого розвитку.

У статті досліджено роль міжнародних інформаційних сервісів у правовому забезпеченні екологічних прав людини в умовах сталого розвитку. Підкреслено, що ефективний захист права на безпечне довкілля для нинішніх і майбутніх поколінь є невід'ємною складовою глобальної стратегії сталого розвитку, а міжнародна співпраця та цифровізація екологічної інформації створюють нові інструменти для реалізації цього права. Проаналізовано діяльність ключових міжнародних інформаційних платформ – Орхуський інформаційний центр з питань екологічної демократії, Платформа сприяння праву та довкіл्लю, Інформаційна служба з питань екологічного права (ECOLEX), Індекс екологічної демократії (EDI), База даних з питань зеленого зростання та сталого розвитку. Визначено їх функціональне призначення, правову основу роботи, переваги, недоліки та перспективи вдосконалення.

З'ясовано, що зазначені сервіси не лише забезпечують вільний доступ до екологічно значущої інформації, але й формують правову культуру, підвищують рівень екологічної свідомості громадян, сприяють гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, а також забезпечують можливості для моніторингу дотримання екологічних прав. Особливу увагу приділено аналізу їх значення для реалізації положень Орхуської конвенції, Цілей сталого розвитку ООН, підвищення прозорості діяльності органів влади та посилення ролі громадянського суспільства в екологічному врядуванні.

Встановлено, що попри значний потенціал, міжнародні інформаційні сервіси потребують подальшого розвитку у напрямі розширення інтерактивних можливостей, удосконалення мовної підтримки, залучення даних громадських ініціатив, підвищення зручності інтерфейсу та адаптації інформації під потреби різних категорій користувачів. Запропоновано шляхи підвищення ефективності використання таких платформ у національній практиці, зокрема через інституційне закріплення їх ролі в екологічній політиці, активізацію міжнародної співпраці та інтеграцію цифрових інновацій.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій удосконалення механізмів доступу до екологічної інформації, підготовки нормативно-правових актів та посилення інструментів екологічної демократії в Україні.

Ключові слова: інформація, екологічна інформація, екологічне врядування, міжнародні інформаційні сервіси, Цілі сталого розвитку, правове забезпечення, екологічні права.

Udoenko R.P. International information services in the field of legal support for environmental human rights in the context of sustainable development.

The article examines the role of international information services in the legal protection of environmental human rights in the context of sustainable development. It is emphasized that effective protection of the right to a safe environment for current and future generations is an integral part of the global strategy for sustainable development, and international cooperation and digitalization of environmental information create new tools for the implementation of this right. The activities of key international information platforms are analyzed - the Aarhus Information Center for Environmental Democracy, the Platform for Promoting Law and the Environment, the Environmental Law Information Service (ECOLEX), the Environmental Democracy Index (EDI), and the Green Growth and Sustainable Development Database. Their functional purpose, legal basis, advantages, disadvantages, and prospects for improvement are determined.

It was found that these services not only provide free access to environmentally significant information, but also form a legal culture, raise the level of environmental awareness of citizens, contribute to the harmonization of national legislation with international standards, and provide opportunities for monitoring compliance with environmental rights. Particular attention is paid to the analysis of their

significance for the implementation of the provisions of the Aarhus Convention, the UN Sustainable Development Goals, increasing the transparency of government activities and strengthening the role of civil society in environmental governance.

It was established that, despite significant potential, international information services require further development in the direction of expanding interactive capabilities, improving language support, attracting data from public initiatives, increasing the convenience of the interface and adapting information to the needs of different categories of users. Ways are proposed to increase the effectiveness of the use of such platforms in national practice, in particular through institutional consolidation of their role in environmental policy, intensification of international cooperation and integration of digital innovations.

The results of the study can be used to develop strategies for improving mechanisms for access to environmental information, preparing regulatory acts, and strengthening the instruments of environmental democracy in Ukraine.

Key words: information, environmental information, environmental regulation, international information services, Sustainable Development Goals, legal support, environmental rights.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток глобалізаційних процесів та інтенсивний науково-технічний прогрес, на фоні зростання кількості та масштабів екологічних викликів, актуалізують проблему ефективного захисту екологічних прав людини. Сталий розвиток, що є ключовою парадигмою світової спільноти, неможливий без гарантування безпечного довкілля для нинішнього та майбутніх поколінь. У цьому контексті правове забезпечення екологічних прав набуває особливого значення, вимагаючи посилення міжнародної співпраці як основи для вдосконалення національних законодавчих механізмів. В умовах глобальної цифровізації міжнародні інформаційні сервіси є базовими для національних екологічних інформаційних сервісів та відіграють важливу роль, забезпечуючи доступ до актуальних даних, правових норм та найкращих практик у сфері охорони довкілля. Вони є потужним інструментом для підвищення обізнаності громадян, сприяння участі громадськості в ухваленні рішень, а також для контролю за дотриманням екологічного законодавства. Однак, незважаючи на значні досягнення, існує низка проблем, пов'язаних з ефективністю їх використання, доступністю та інтеграцією в національні правові системи.

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі та значення міжнародних інформаційних сервісів у забезпеченні екологічних прав людини в контексті сталого розвитку. Завдання дослідження включають: виявлення ключових міжнародних інформаційних платформ, що надають правову інформацію у сфері екології; оцінку їхнього впливу на захист прав людини; а також визначення перспектив їхнього подальшого розвитку та інтеграції в національну практику. Міжнародні інформаційні сервіси є цінним джерелом реальних прикладів судового захисту екологічних прав людини, основою для рекомендацій щодо вдосконалення національних процедур доступу до екологічної інформації та правосуддя. Результати дослідження сприятимуть розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності використання міжнародних інформаційних ресурсів для посилення правового захисту довкілля.

Стан опрацювання проблематики. Питання реалізації та захисту екологічних прав людини, зокрема права на доступ до екологічної інформації, тривалий час перебувають у фокусі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження правових аспектів охорони довкілля та інформаційного забезпечення цієї сфери здійснили М.М. Микієвич [1], Н.І. Бровко [2], Н.І. Андрусевич, Т.О. Будяков, М.М. Терещук [2], М.В. Краснова, Ю.А. Краснова [4], Л.Р. Данилюк [5, 6] та інші. Ключовим міжнародним нормативно-правовим актом у цій сфері є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) [8], яка закріплює міжнародні стандарти екологічної демократії та створює підґрунтя для розвитку національних механізмів реалізації екологічних прав. Попри наявність вагомої наукової бази, питання комплексного аналізу міжнародних інформаційних сервісів у контексті їх правової природи, функціональних можливостей та практичного застосування для забезпечення екологічних прав людини в умовах сталого розвитку залишаються недостатньо розкритими у вітчизняній юридичній науці.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах загострення глобальних екологічних викликів міжнародна спільнота надає пріоритетного значення забезпеченню екологічних прав людини як невід'ємної складової прав людини третього покоління. Одним із ключових правових інструментів реалізації цього наряду виступають міжнародні інформаційні сервіси, які функціонують на принципах відкритості, доступності та участі громадськості в процесах прийняття екологічно значущих рішень. Правове регулювання діяльності таких сервісів ґрунтується на міжнародно-правових актах, зокрема Орхуській конвенції 1998 року [7], яка гарантує доступ до екологічної інформації, участь громадськості в екологічному врядуванні та право на правосуддя в екологічних справах.

Інформаційні платформи, які діють під егідою ООН, Європейського Союзу, Програми розвитку ООН (ПРООН), Європейської економічної комісії ООН (UNECE), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) тощо, забезпечують реалізацію цих прав на транснаціональному рівні. В умовах імплементації Цілей сталого розвитку ООН роль міжнародних інформаційних сервісів значно зростає у зв'язку з тим, що їх правове значення полягає не лише у забезпеченні вільного доступу до екологічної інформації, а й у формуванні засад прозорого екологічного управління, забезпеченні підзвітності державних органів та інтеграції принципів сталого розвитку в національні правові системи. В межах дослідження проаналізуємо основні міжнародні інформаційні сервіси.

Орхуський інформаційний центр з питань екологічної демократії/Aarhus Clearinghouse for Environmental Democracy [8] – це офіційна інформаційна платформа, створена за ініціативи Європейської економічної комісії ООН (UNECE) для підтримки реалізації положень Орхуської конвенції (1998 р.). Основною метою створення такої інформаційної платформи стали відкритість екологічної інформації, забезпечення участі громадян в ухваленні рішень, доступ до правосуддя в екологічних справах. Правовою основою функціонування Центру стала Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя в питаннях (Орхуська Конвенція)/ *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)* [7], що врегульовує питання захисту навколишнього середовища. Важливо зазначити, що вказаний нормативно-правовий акт був ратифікований Україною 25 червня 1998 року. Фактично, сайт виконує роль інформаційного хабу, який містить декілька розділів з різними видами інформації:

У вкладці «News/Новини» розміщується інформація щодо останніх подій у сфері екологічної безпеки у всьому світі, не залежно від того чи є країна, де відбулася певна подія, членом-учасником Орхуської конвенції.

Resources/Ресурси – секція платформи, яка є центром доступу до різноманітних матеріалів, що сприяють практичній реалізації екологічних прав, закріплених у Орхуській конвенції: консультації, практичні кейси, події, законодавство, методичні матеріали, дослідження тощо. Інформацію можна фільтрувати за тематикою (екологічний доступ до інформації, участь громадськості, доступ до правосуддя, моніторинг, сталість, інструменти електронного інформування тощо) та географічною приналежністю опублікованого ресурсу

Jurisprudence/Юриспруденція – містить добірку судових рішень національних і міжнародних судів щодо реалізації екологічних прав та правозастосовної практики і є ключовим джерелом для аналізу імплементації Орхуської конвенції у судовій практиці різних країн, дослідженню тенденцій у правозастосованні, порівнянні правових підходів. Рішення подаються з коротким описом, країною, датою та посиланням на повний текст.

National Nodes /Національні платформи – це окремі структурні підрозділи або платформи в країнах-сторонах Орхуської конвенції, які виконують роль національних інформаційних вузлів (clearinghouse). Вони призначені для забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації, законодавства, судових справ, звітів та участі громадян у процесах ухвалення рішень. На платформі представлені діючі національні вузли таких країн як Албанія, Армєнія, Бельгія, Чехія, Естонія, Грузія, Греція, Італія, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, Литва, Таджикистан тощо.

Good practice/Найкращі практики містить вибрані кейси, що демонструють успішні міжнародні підходи до реалізації ключових положень Орхуської конвенції. До прикладів можуть бути віднесені електронні інформаційні інструменти цифрових платформ доступу до екологічної інформації, консультативні процеси, залучення громадськості до ухвалення рішень, процедури електронного урядування, портали оцінки впливу на довкілля, інтерактивний моніторинг, відібрані через критерії ефективності, прозорості та відповідності принципам екологічної демократії.

Отже, Орхуський кліринговий центр є універсальним інформаційним, аналітичним та практичним інструментом, який забезпечує реалізацію прав, передбачених Орхуською конвенцією. Основними перевагами ресурсу вважаємо консолідацію законодавства, судової практики, позитивних практик, навчальних матеріалів, експертних оцінок, наукових досліджень та інших ресурсів, що стосуються реалізації Орхуської конвенції. В той же час, зазначаємо, що платформа не враховує ініціативи громадянського суспільства як джерело екологічної інформації, зосереджена на державних документах й рішеннях, тоді як комерційні дані про екологічні впливи можуть бути доступними лише фрагментарно.

Платформа сприяння праву та довкіллю (Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища) /Law and Environment Assistance Platform (UNEP-LEAP) [9] – є цифровою основою П'ятої Монтевідеоської програми з розвитку та періодичного огляду екологічного законодавства та представлена як база даних національного законодавства у сфері довкілля (договори, конвен-

ції, національні закони, судова практика, наукові та правові публікації) з можливістю отримання технічної підтримки шляхом заповнення онлайн-форми. Кожна країна має свій профіль на ресурсі. Україна презентована інформацією, об'єднану у розділи «Судова практика» та «Законодавство». Національний координаційний центр очолює заступник міністра з охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Роман Шахматенко.

Беззаперечними перевагами UNEP-LEAP є можливість доступу до міжнародного та національних законодавств, судової практики, навчальних ресурсів, інших інструментів для підтримки правової інфраструктури, наявність інструменту технічної допомоги та ресурсів для навчання й розвитку потенціалу (близько 32 онлайн-курсів на теми міжнародного екологічного права). Перспективними напрямками вдосконалення платформи вважаємо додавання мультимедійного контенту (відео, образи, аудіо), інтерактивних модулів, а також розширення аудиторії користувачів в тому числі через наповненість профілів країн.

Інформаційна служба з питань екологічного права/ECOLEX [10] – це інтернет-сервіс, що об'єднує базу екологічного законодавства та правових матеріалів на міжнародному та національному рівнях, розроблений спільно FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН), IUCN (Міжнародний союз охорони природи) та UNEP (Програма ООН з навколишнього середовища). Його мета полягає в розбудові потенціалу в усьому світі шляхом надання якомога повнішого глобального джерела інформації з екологічного права. ECOLEX об'єднує чотири ключові бази даних, які можна шукати як окремо, так і разом:

- Договори (Treaties): містить інформацію про двосторонні та багатосторонні міжнародні угоди, які стосуються питань навколишнього середовища;
- Законодавство (Legislation): охоплює національні закони та нормативно-правові акти з понад 180 країн, що регулюють питання охорони природи та природних ресурсів;
- Судова практика (Jurisprudence): включає судові рішення з екологічних справ з різних країн світу, що дозволяє аналізувати, як суди інтерпретують та застосовують екологічне законодавство на практиці;
- Література (Literature): містить бібліографічні дані, статті, наукові публікації, аналітичні звіти та інші документи, пов'язані з екологічною політикою та правом.

Ресурс демонструє комплексний підхід до правової проблематики, охоплюючи численні галузі права, безкоштовний доступ до значної кількості повнотекстових нормативних документів, зручний і структурований пошук з фільтрами по темі, ключовому слову, країні, автору, типу документа та високе охоплення аудиторії (понад 1 200 000 користувачів у 2021 році). В той же час, ECOLEX в умовах сталого розвитку потребує удосконалення та розвитку банку даних з екологічного права, представлення цих даних у зручному для користувача форматі, розвитку багатомовних можливостей пошуку, забезпечення глобального доступу до бази даних ефективним та економічно вигідним способом; вирішення особливих потреб доступу користувачів тощо.

Індекс екологічної демократії (EDI) від Інституту світових ресурсів /Environmental Democracy Index (World Resources Institute) [11] – це публічна онлайн-платформа, яка відстежує та оцінює прогрес країн у прийнятті національних законів, що сприяють прозорості, участі громадян та доступу до правосуддя у процесі прийняття екологічних рішень. Індекс екологічної демократії (EDI) від Інституту світових ресурсів (World Resources Institute, WRI) – це перша публічна онлайн-платформа, яка відстежує та оцінює прогрес країн у прийнятті національних законів, що сприяють прозорості, участі громадян та доступу до правосуддя у процесі прийняття екологічних рішень. Ресурс створено для оцінки якості законодавства національного рівня, які забезпечують права громадян на так звану «екологічну демократію». Нормативно-правовою основою функціонування Індeksu є Керівні принципи Балі Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP Bali Guidelines).

EDI – це унікальна онлайн-платформа, метою якої є підвищення обізнаності, залучення аудиторії та зміцнення екологічного законодавства й залучення громадськості. Вона включає наступні складові:

Детальна інформація про країну: платформа надає детальну інформацію та оцінки для 70 країн світу, включаючи короткий виклад сильних сторін та напрямків для покращення, а також контекстуальну інформацію, яка допомагає користувачам краще зрозуміти економічну та демографічну ситуацію в країні.

Порівняння країн: EDI дозволяє користувачам порівнювати показники країн на кількох рівнях та завантажувати дані про заходи екологічної демократії.

Рейтинги: країни світу ранжуються за національним законодавством відповідно до їхнього прогресу в законодавстві екологічної демократії.

Відгуки уряду: для сприяння спільному діалогу щодо екологічної демократії кожна сторінка країни надає уряду простір для відповіді на оцінки своєї країни. Усім країнам в індексі буде надана можливість відповісти на свою індивідуальну оцінку.

Залучення громадянського суспільства: EDI – це потужний інструмент, метою якого є підвищення прозорості екологічного законодавства. Процес оцінювання країн здійснюється із залученням широких консультацій та активної участі представників громадянського суспільства.. Платформа створює вільний публічний простір для обміну інформацією та діалогу.

База даних з питань зеленого зростання та сталого розвитку/*Green Growth and Sustainable Development Database, OECD* [12] – важливий інструмент для моніторингу, аналізу та оцінки прогресу країн у сфері екологічної стійкості та економічного зростання. Ця платформа розроблена в рамках Стратегії ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) щодо зеленого зростання і надає кількісні показники, які допомагають урядам та експертам приймати обґрунтовані рішення. База даних містить широкий спектр показників: викиди CO₂ та інші парникові гази, енергоспоживання та відновлювана енергетика, використання води та управління водними ресурсами, зміни в землекористуванні та стан біорізноманіття, інновації та інвестиції в зелені технології, екологічне оподаткування та інші політичні інструменти. Платформа дозволяє користувачам не лише переглядати, а й завантажувати дані, створювати діаграми та аналізувати тренди, що робить її незамінним інструментом для дослідників, політиків та міжнародних організацій.

З правової точки зору База даних з питань зеленого зростання та сталого розвитку є корисним аналітичним та доказовим інструментом, що може використовуватись як джерело доказової бази для екологічного правозастосування у судових провадженнях або під час публічних консультацій та слухань, де обґрунтовується суспільний інтерес; як інструмент для формування й оцінки ефективності екологічної політики та законодавства; як критерій оцінювання відповідності національного політичного курсу міжнародним зобов'язанням, зокрема за Цілями сталого розвитку ООН. Також зазначаємо, що база є відкритим джерелом екологічно значущої інформації, що дозволяє контролювати дії уряду щодо реалізації екологічної політики, застосовувати право на доступ до екологічної інформації відповідно до положень Орхуської конвенції, Конституції України, Закону України «Про інформацію» та інших нормативно-правових актів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що міжнародні інформаційні сервіси відіграють ключову роль у правовому забезпеченні екологічних прав людини в умовах сталого розвитку. Їх правова значущість полягає у забезпеченні реалізації принципів Орхуської конвенції, міжнародних стандартів доступу до екологічної інформації, участі громадськості у процесі ухвалення екологічно значущих рішень та доступу до правосуддя у сфері охорони довкілля. Такі платформи, як Орхуський інформаційний центр з питань екологічної демократії, Платформа сприяння праву та довкіллю, Інформаційна служба з питань екологічного права (ECOLEX), Індекс екологічної демократії (EDI), База даних з питань зеленого зростання та сталого розвитку ті інші не лише консолідують нормативно-правові акти, судову практику, аналітичні матеріали та найкращі міжнародні практики, але й створюють інструменти для підвищення прозорості, підзвітності та ефективності екологічного врядування.

Разом з тим, виявлено певні проблеми: недостатнє врахування ініціатив громадянського суспільства, обмеженість мультимедійного та інтерактивного контенту, потреба у розширенні мовних версій та доступності даних. Подальший розвиток цих ресурсів та дослідження подібних платформ має відбуватися шляхом інтеграції сучасних цифрових технологій, забезпечення більшої інклюзивності та гармонізації з національними правовими системами. З огляду на глобальні екологічні виклики, міжнародні інформаційні сервіси залишаються стратегічним інструментом реалізації екологічних прав людини та досягнення Цілей сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник. Львів, 2004. 256 с. URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW_02.pdf.
2. Бровко Н.І., Терещук М.М. Право на екологічну інформацію як складова конституційного права людини на інформацію. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2022 № 55. С. 23–26. URL: <https://ccu.gov.ua/library/pravo-na-ekologichnu-informaciyu-yak-skladova-konstytuciynogo-prava-lyudyny-na-informaciyu>.
3. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. екол. права, каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків: Право, 2022. 390 с. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/08.12.2022_eko.pdf.
4. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053089.pdf>.

5. Данилюк Л.Р. Екологічне інформаційне забезпечення в Україні: поняття та шляхи здійснення. *Екологічне право*. 2020. Вип. 2. С. 32–37. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001514667>.
6. Данилюк Л.Р. Екологічне інформаційне забезпечення в механізмі екологічної та інформаційної політики України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право* / голов. ред. Ю.М. Бисага – Ужгород, 2024. Т. 2. Вип. 81. С. 11–15. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/300999/293129>.
7. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.
8. Орхуський інформаційний центр з питань екологічної демократії/Aarhus Clearinghouse for Environmental Democracy. URL: <https://aarhusclearinghouse.unece.org>.
9. Платформа сприяння праву та довкіллю (Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища) /Law and Environment Assistance Platform. URL: <https://leap.unep.org>.
10. Інформаційна служба з питань екологічного права/ECOLEX. URL: <https://www.ecolex.org>.
11. Індекс екологічної демократії (EDI) від Інституту світових ресурсів /Environmental Democracy Index (World Resources Institute). URL: <https://environmentaldemocracyindex.org>.
12. База даних з питань зеленого зростання та сталого розвитку/Green Growth and Sustainable Development Database, OECD. URL: <https://data-explorer.oecd.org>.